

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук,
професора кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ПОПОВОЇ НАТАЛІЇ МИКОЛАЇВНИ
про дисертаційну роботу Ніколаєску Емілії Василівни на тему
«Основні типи французької енантіосемії
в синхронії та діахронії»,
подану на захист до разової спеціалізованої вченої ради
у Національній академії Служби безпеки України
на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія**

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації суспільства, швидкого розвитку технічного прогресу, прискореного обміну інформацією, розширення каналів комунікації та її поживлення гостро стоїть проблема уникнення непорозумінь та ефективного досягнення прагматичної мети спілкування в міжособистісному та суспільному контекстах. Тому вивчення мовних та мовленнєвих механізмів продукування й адекватного сприйняття змісту повідомлення викликає жваве зацікавлення лінгвістів. Розвиток мовної системи в сучасному інформаційному просторі постійно прискорюється, пропонуючи дослідникам нові виклики. Усебічне вивчення цих змін та з'ясування їхніх причин стає важливим завданням для мовознавців та філологів, які їх інвентаризують, класифікують, структурують та пояснюють з метою збереження лінгвокультурних надбань та створення практичних рекомендацій для ефективності людського спілкування.

Сучасні лінгвістичні дослідження відкрили нові горизонти для розуміння природи творення нових значень мовних одиниць, визнавши динамічність та багатогранність мовленнєвих процесів, які безпосереднім чином впливають на соціальні, культурні, емоційні відтінки значення одиниць мовної системи. Звернення вчених до питань конвергенції та дивергенції семантичного значення мовних знаків, процесів його розвитку від архетипу до

первинних та вторинних прототипних значень, що в мовній картині світу репрезентуються багатозначними та метафоризованими лексемами, словосполученнями, фразеологізмами, робить комплексне синхронно-діахронне дослідження феномену енантіосемії, яке провела Ніколаєску Е. В. на базі французької мови, надзвичайно своєчасним та актуальним.

Обґрунтованість положень та висновків. Дисертаційне дослідження Ніколаєску Е. В. побудоване на міцному теоретичному підґрунті праць українських та закордонних дослідників, які вивчали мовні універсалиї та частково досліджували явище енантіосемії в різних мовах. У роботі чітко визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслена його актуальність та новизна, визначено методи дослідження. Аналіз змісту представленої розвідки свідчить про те, що сформульовані мета та завдання досягнуті повною мірою. Структура дисертації є логічною, послідовною, такою, що цілком сприяє розкриттю та вирішенню поставленої проблематики.

Подана на рецензування робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаних джерел, довідкової літератури та ілюстративного матеріалу, а також додатку.

У вступі обґрунтована актуальність наукового дослідження, окреслено теоретичне підґрунтя наукової розвідки, чітко визначені мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, всебічно висвітлена методологічна основа дослідження, сформульована наукова новизна, описане теоретичне та практичне значення одержаних результатів, вказані їхня апробація та публікації, окреслено структуру роботи.

Перший розділ присвячений розгляду теоретичних концепцій та методологічних засад дослідження явища енантіосемії в сучасній лінгвістиці. Дисертантка детально визначає проблематику, аналізує наукові підходи та описує методіку аналізу мовного матеріалу в синхронічному та діахронічному аспектах. У другому розділі здобувачка класифікує практичний матеріал та описує явище енантіосемії за морфологічним та семантичним критеріями,

останній з яких дозволяє розподілити мовні одиниці за денотативним та конотативним значеннями, що формувалися протягом XIX–XXI століть. Особливу увагу приділено енантіосемії фразеологічних одиниць та їхній таксономії.

Третій розділ присвячено вивченню дискурсивних особливостей значення та функціонування досліджуваних мовних одиниць, класифікованих за тематичними групами та жанрами художніх творів. Дисертантка аналізує ступінь поляризації протилежних значень в межах однієї мовної одиниці та досліджує результативність вираження прагматичної інтенції мовним і позамовним контекстами. Дослідження матеріалу різних літературних жанрів дає можливість зробити цікаві висновки про залучення гендерного та когнітивного контекстів до розуміння та розповсюдження явища енантіосемії у французькій мові. Зміст усіх трьох розділів роботи Ніколаєску Е. В. відповідає поставленим завданням та досить повно розкриває важливі аспекти обраної теми.

Дисертація завершується логічними й аргументованими висновками, у яких підбиваються підсумки наукового дослідження та наводяться статистичні дані для унаочнення продуктивності різних частин французької мови в формуванні біполярних мовних одиниць. Зміст загальних висновків відповідає поставленій меті та завданням і акумулює найбільш вагомий результати проведеної роботи. Усі положення та висновки, наведені в роботі, є обґрунтованими.

Достовірність результатів. Дисертаційне дослідження Ніколаєску Е. В. проводилось на матеріалі тлумачних, етимологічних фразеологічних словників французької мови, лексичного порталу CNRTL, франкомовних художніх творів XIX–XXI століть. Здійснена суцільна вибірка енантіолексем та фразеологічних одиниць з 63 ілюстративних джерел робить дослідження репрезентативним та об'єктивним, дозволяє зробити вірогідні висновки. Достовірність отриманих результатів дисертації не викликає сумнівів і забезпечується також

посиланнями на наукові праці вітчизняних та іноземних вчених (179 теоретичних джерел).

Застосована комплексна методика відображає широкий спектр сучасних філологічних методів та підходів. Комплексне вивчення мовних одиниць на синхронічному та діяхронічному рівнях дозволило отримати більш повне та достовірне уявлення про явище енантіосемії в розмовному та літературному мовленні, арго, соціально-стратифікованих варіантах французької мови. Дисертація Ніколаєску Е. В. виконана на високому науковому та методологічному рівні, про що свідчить змістовне наповнення розділів та отримані результати дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження. Зміст дисертації Ніколаєску Е. В. надає підстави стверджувати, що вона дійсно є першим оригінальним і комплексним дослідженням феномену енантіосемії у французькій мові, дослідженому на практичному матеріалі, створеному протягом тривалого історичного періоду часу. Обґрунтовано підстави для визначення статусу енантіосемії як різновиду полісемії, здійснено структурування енантіолексем та фразеологізмів за різними критеріями, розширено уявлення про можливості генези французької мови завдяки розвитку семантичного значення.

Про новизну роботи також свідчить залучення новітніх наукових підходів у лінгвістиці до вивчення досліджуваної проблематики, які часто є суперечливими або навіть антиномними. Авторка зробила досить вдалу спробу розв'язати дискусійні питання, чітко окресливши критерії визначення енантіосемії в порівнянні з іншими синтагматичними групами завдяки застосуванню комплексного підходу до предмета дослідження. На особливу увагу заслуговує висунута дисертанткою новаторська концепція функціонально-стилістичної репрезентації енантіосемії як засобу вираження прагматичної інтенційності в мовному та екстралінгвістичному контекстах. Хочеться також наголосити і на безсумнівній практичній цінності роботи, адже дисертаційні матеріали можуть слугувати основою для словника

енантіолексем, підручників з лексикології та матеріалів для вивчення французької мови на рівні стилістики та для формування/вдосконалення комунікативної компетентності як іноземців, так і носіїв мови.

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження викладені здобувачкою в дев'ятнадцяти публікаціях, сім із яких вийшли друком у фахових виданнях України в галузі філології та одна – у періодичному виданні науко-метричної бази Scopus у галузі філології. Дисертація апробована на дев'яťох конференціях, за участю в яких видані тези. Усі публікації відповідають темі наукового дослідження.

Дискусійні положення та зауваження.

1. Вважаємо, що недостатньо повно розкрита кореляція синхронічного та діахронічного векторів розвитку явища енантіосемії. У другому розділі дисертантка аналізує та класифікує енантіолексеми за морфологічним і семантичним критеріями з урахуванням їхнього існування протягом ХІХ–ХХІ століть. Проте, хотілося б почути висновки про тенденції розвитку енантіолексем протягом цього періоду та прогнози дисертантки про можливі подальші зміни мовної системи французької мови, зроблені з урахуванням результатів дослідження. Також у роботі відсутнє обґрунтування вибору вказаного історичного проміжку часу.

2. Не зважаючи на те, що деякі вчені вважають енантіосемію маргінальним феноменом або ж, навіть, недоліком мови, дисертантка підтримує думку В. Гака, Ю. Скиби, Р. Хогенраада про великий креативний потенціал цієї мовної універсалії, яка детермінує появу контекстуальних смислів та слугує розвитку французької мови (ст. 78). Водночас дискусійним є питання про те, чи сприяє енантіосемія досягненню прагматичного наміру мовця, коли йдеться про широкий соціо-культурний контекст, адже біполярність енантіолексем може інтерпретуватися помилково частиною масової аудиторії через відмінності їхнього світогляду, переконань, способу мислення, сприйняття та інтерпретації інформації. У зв'язку з цим варто було

б залучити також методи психолінгвістичного аналізу матеріалу, тим паче, що однією з причин появи та розвитку енантіосемії, за висновками дисертантки, є «особливості мислення людей, природа людських почуттів» (ст. 68).

3. Проведене дослідження є настільки всебічним і цікавим, що викликає низку питань, які не було представлено в ньому достатньо глибоко, але які є важливими для розуміння механізмів розвитку мови. Зокрема, мовна система, реагуючи на суспільні зміни, іноді втрачає окремі елементи або замінюючи їх іншими. Нас цікавить, чи було виявлено під час дослідження практичного матеріалу випадки зникнення із вжитку, застарівання або зміна полярності енантіосемічних значень, адже беззаперечним є кількаразове оновлення світогляду людства з ХІХ до ХХІ століття.

4. На ст. 116 авторка стверджує, що у похідних значеннях енантіолексем переважає негативна конотація, проте не зазначає причин непопулярності меліоративних значень. Водночас твердження про те, що лексема у фразеологізмах, які є сталими висловлюваннями, може мати як пряме (частіше позитивне), так і непряме (частіше негативне) значення (ст. 116), зумовлює необхідність всебічного вивчення особливостей контексту використання таких фразеологізмів та його інтерпретації мовцями задля уникнення непорозумінь.

5. Хотілося б висловити побажання створити тлумачний словник енантіолексем у французькій мові з наведенням прикладів вживання, що було б корисним для розвитку комунікативної компетентності мовців та іноземців, які вивчають французьку мову.

Висловлені зауваження та запитання жодним чином не применшують того факту, що представлена на розгляд дисертація є важливим внеском у дослідження механізмів розвитку мови, у тому числі французької. Ця робота є вагомим доробком для розуміння діахронічних шляхів розвитку полісемантичних мовних одиниць та появи біполярних контекстів, які мовці здатні відрізнити завдяки специфіці комунікативної ситуації, мовного та екстралінгвістичного контекстів. Успішне вирішення поставлених перед

дисертанткою дослідницьких завдань засвідчує її наукову ерудицію й досвід опрацювання значної кількості наукових та довідкових джерел.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Цитування та посилання є коректними, робота є оригінальною, самостійною і виконаною з дотриманням принципів академічної доброчесності, ознаки порушення якої у тексті роботи відсутні. Рукопис дисертації пройшов перевірку в системі UNICHECK, яка засвідчила 94, 03 % оригінальності тексту. Текстові збіги не містять ознак плагіату.

Загальний висновок. На підставі вивчення поданої дисертації, наукових фахових публікацій авторки, вважаю, що за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, дисертація Ніколаєску Емілії Василівни на тему «Основні типи французької енантіосемії в синхронії та діахронії» є самостійною і завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам, передбаченим пунктами 6-7 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія.

Офіційний опонент

професор кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
доктор філологічних наук, доцент

Наталія ПОПОВА